(गौः । इति निघण्टुटीकायां देवराजयज्वा । १ । १० । १६ ॥)

रेवतीभवः, पुं, (रेवत्यां भव उत्पत्तिर्यस्य ।) शनैश्चरः । इति हेमचन्द्रः । २ । ३४ ॥ (रैवतमनुः । इति मार्कण्डेयपुराणम् ॥)

रेवतीरमणः, पुं, (रेवत्या रमणः पतिः ।) बलदेवः । इत्यमरः । १ । १ । २४ ॥

रेवतीशः, पुं, (रेवत्या ईशः ।) बलरामः । इति हेमचन्द्रः । २ । १३८ ॥

रेवन्तः, पुं, सूर्य्यपुत्रविशेषः । स च शुक्रकाधिपतिः । तस्योत्पत्तिर्यथा,—

"ततोऽसौ योगमास्थाय स्वां भार्य्यां वडवां रविः।
ददर्श नियमस्थानामश्वरूपमथाकरोत् ॥
मैथुनायोपचक्राम सूर्य्योऽसौ च त्वरान्वितः।
नेच्छन्ती तेन संयोगं परपुंसोऽभिशङ्कया ॥
संयद्वात् संमुखी तस्यो सुखनासिकया रवेः।
देवौ यतः प्रजायेतामश्विनौ भिषजां वरौ।
नासत्यौ द्वौ तृतीयश्च रेवन्तोऽश्वप्रवाहकः ॥"

इति वह्निपुराणम् ॥

अपि च ।

"ततोऽश्वरूपधृक् भानुरुत्तरानगमत् कुरून् ।
ददर्श तत्र संज्ञान्तु वडवारूपधारिणीम् ॥
सा च दृष्ट्वा तमायान्तं परपुंसोऽभिशङ्कया ।
जगाम संमुखं तस्य पृष्ठरक्षणतत्परा ॥
ततश्च नासिकायोगे तयोस्तत्र समेतयोः ।
नासत्यदस्रौ तनयावश्वपत्नाद्विनिर्गतौ ॥
रेतसोऽन्ते च रेवन्तः खड्गी धन्वी तनुत्रधृक् ।
अश्वारूढः समुत्पन्नो वाणतूणसमन्वितः ॥
ततः स्वं रूपममलं दर्शयामास भानुमान् ।
तस्मै सा च समालोक्य स्वरूपं मुदमाददे ॥
स्वरूपधारिणीमेनामानिनाय निजाश्रमम् ।
संज्ञां भार्य्यां प्रीतिमतीं भास्करो वारितस्करः ॥
ततः पूर्व्वसुतो योऽसौ सोऽभूद्वैवस्वतो मनुः ।
द्वितीयश्च यमः प्राणाद्धर्म्मदृष्टिरभूत् सुतः ॥
क्षमयो मांसमादाय पादतस्तस्य मक्षीतलम् ।
पतिष्यन्तीति प्राणान्तं तस्य चक्रे पिता स्वयम् ॥
धर्म्मदृष्ट्यैतस्यासौ समो मित्रे तथाहिते ।
ततो नियोगं तं यान्ये चकार तिमिरापहः ॥
यमुना च नदी जज्ञे कलिन्दान्तरवाहिनी ।
अश्विनौ देवभिषजौ सुतौ पित्रा महात्मना ।
शुक्रकाधिपतिस्तेन रेवन्तो विनियोजितः ॥"

इति मार्कण्डेयपुराणे वैवस्वतमन्वन्तरे । * ।

सप्तदिनकर्त्तव्यनीराजनविधौ रेवन्तस्य राजकर्त्तृकपूजाविधिर्यथा,—

"सप्तमे हि तु रेवन्तं पूजयेत्तोरणान्तरे ।
सूर्य्यपुत्रं महाबाहुं दिशुभं कवचोज्ज्वलम् ॥
ज्वलन्तं शुक्लवस्त्रेण केशान् वितत्य वाससा ।
कशां वामकरे बिभ्रद्दक्षिणे तु करे पुनः ।
खड्गं चास्य महातीक्ष्णं वितस्तैर्व्यवस्थितम् ॥
एवंविधन्तु रेवन्तं प्रतिमायां घटेऽपि वा ।
सूर्य्यपूजाविधानेन पूजयेत्तोरणान्तरे ॥"

इति कालिकापुराणे नीराजनविधिः ८६ अध्यायः ॥ * ॥ कोजागरपूर्णिमारात्रौ द्वारोपान्ते तस्य पूजाविधिर्यथा,-

"द्वारोपान्ते सुदीप्तस्तु संपूज्यो हव्यवाहनः ।
यवाचतदृतोपेतैस्तण्डुलैश्च सुतर्पितः ॥
संपूजितश्च पूर्णेन्दुः पयसा पायसेन च ।
स्कन्दः सभार्य्यो रुद्रश्च तथा नन्दीश्वरो मुनिः ॥
गोमद्भिः सुरभिः पूज्या छागवद्भिर्हुताशनः ।
उरभ्रवद्भिर्व्वरुणो गजवद्भिर्व्विनायकः ।
पूज्यः सार्व्वश्च रेवन्तो यथाविभवविस्तरैः ॥"

इति तिथ्यादितत्त्वम् ॥

(रेवन्तदर्शनेन लक्ष्मीं प्रति नारायणस्य शापवृत्तान्तं देवीभागवते ६ स्कन्धे १७ अध्याये द्रष्टव्यम् ॥)

रेवन्तमनुकः, स्त्री, (रेवन्तं मनुश्च स्तुते इति । स्तु + क्विप् ।) संज्ञा । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

रेवा, स्त्री, (रेवते उत्प्लुत्य गच्छतीति । रेव + अच् । टाप् ।) नर्म्मदा नदी । इत्यमरः । १ । १० । ३२ ॥ (यथा, मेघदूते । २० ।

"रेवां द्रक्ष्यस्युपलविषमे विन्ध्यपादे विशीर्णाम् ॥")

अस्यां शिवलिङ्गोत्पत्तिर्यथा,—

"रेवया च कृतं पूर्व्वं तपः शिवसुतुष्टिदम् ।
मम तत्सदृशः पुत्रो भूयादिति विधो तथा ॥
अहं कस्यापि न सुतः किं करिष्यामि चिन्तयन् ।
रेवायास्तु वरो देयस्तवश्यं मृगलाञ्छन ॥
निशिथे तदा प्रोक्तं प्रसन्नेनान्तरालगा ।
लिङ्गरूपेण ते देवि ! गजाननपुरस्कृतः ।
गर्भे तव वसिष्यामि पुत्रो भूत्वा शिवप्रिये ! ॥
मम त्वमपरा मूर्त्तिः ख्याता जलमयी शिवा ।
शिवशक्तिविभेदेन चावामेकत्र संस्थितौ ॥
एवं दत्तवरा रेवा मत्सान्निध्यमिहागता ।
रेवासङ्गमिति ख्यातं ततः प्रभृति गोपते ॥"

इति वाराहे सोमेश्वरादिलिङ्गमहिमाध्यायः ॥

रतिः । सा च कामपत्नी । गौरीदृश्यः । इति मेदिनी । वे, २१ ॥ दुर्गा । यथा,—

"रेवा तु नर्म्मदा देवी नदी वा रेवती मता ।
अतिखड्गवन्या वा गौरी देवी प्रकीर्त्तिता ॥"

इति देवीपुराणे ४५ अध्यायः ॥

रेव, ऋ ड देवायाम् । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा०-आत्म०-अक०-सेट् ।) देवा चोटयकर्त्तृकशब्दः । ऋ, अरिरेवत् । ड, रेवते रिरेवेऽन्यः । इति दुर्गादासः ॥

रे, शब्दे । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा०-पर०-अक०-अनिट् ।) रेवारिः । रावति । इति दुर्गादासः ॥

रेवतः, पुं, सूर्य्यालुकः । (यथा, भारते २० पर्व्व ।)

"चतुरङ्गुलवन्याको वाधिघाताभिसंज्ञकः ।
विद्याधारस्वयं राजदृश्यं रेवतसंज्ञकम् ॥")

शैलभेदः । (अत्रैवार्ज्जुनः सुभद्रां हृतवान् । यथा, महाभारते । २२१ । ६—८ ।

"सुभद्रा तथ शैलेशमभ्यर्च्यैव हि रेवतम् ।
देवतानि च सर्व्वाणि ब्राह्मणान् स्वस्ति वाच्य च ।
प्रदक्षिणं गिरेः कृत्वा प्रययौ द्वारकां प्रति ॥
तामभिहृत्य कौन्तेयः प्रसह्यारोपयद्रथम् ।
सुभद्रां चारुसर्व्वाङ्गीं कामबाणप्रपीडितः ॥
ततः स पुरुषव्याघ्रस्तामादाय शुचिस्मिताम् ।
रथेन काञ्चनाङ्गेन प्रययौ स्वपुरं प्रति ॥")

शङ्करः । इति मेदिनी । ते, ४५ ॥ दैत्यविशेषः । इति धरणिः ॥ (स तु वाराहकल्पानामन्यतमः । यथा, महाभारते । ३ । २२६ । २६ ।

"अदितिं रेवतीं प्राहुर्य्यस्तस्यास्तु रैवतः ।
सोऽपि वाताम् महाघोरो वाधते वै महाग्रहः ॥"

रेवत्यां भवः । रेवती + अण् ।) वर्त्तमानकल्पीयः पञ्चमो मनुः । स तु रेवतीगर्भे दुर्दमराजपुत्रः । अस्मिन् मन्वन्तरे विष्णुरोऽवतारः । विसुरिन्द्रः । भूतरयादयो देवाः । हिरण्यरोमादयः सप्तर्षयः । बलिविन्ध्यादयस्तन्मनुसुताः । इति श्रीभागवतम् ॥ तद्विवरणं यथा,—

"पञ्चमस्य मनोस्तद्वत् रैवतस्यान्तर शृणु ।
देववाहुः सुबाहुश्च पर्य्यन्यः सोमपो मुनिः ॥
हिरण्यरोमा सप्तर्षः सप्तैते ऋषयः स्मृताः ।
देवाश्चाभूतरजसस्तथा प्रकृतयः स्मृताः ॥
अरुणस्तत्वदर्शी च वित्तवान् हव्यपः कविः ।
सुतो निरुत्सुकः सत्यो निर्म्मोहोऽथ प्रकाशकः ।
धर्म्मवीर्य्यबलोपेता दृश्यते रैवतात्मजाः ॥
भृगुः सुधामा विरजः सहिष्णुर्नाद एव च ।
विवस्वानतिनामा च षष्टिसप्तर्षयोऽपरे ॥"

इति मात्स्ये ९ अध्यायः ॥ * ॥ मार्कण्डेयपुराणोक्तरैवतमनुविवरणन्तु रेवतीशब्दे द्रष्टव्यम् ॥ (रुद्राणामन्यतमः । यथा, मात्स्ये । ५ । २६ ।

"अजैकपादहिर्बुध्नो विरूपाक्षोऽथ रैवतः ॥"

मेघः । इति निघण्टुः । १ । १० ॥

" रेवतो गावः 'पशवो वै रेवती' । इति श्रुतेः 'तस्येदम् ।' ४ । ३ । १२० । इत्यण् । मेघो हि वर्षन्न वर्षति यवसं प्राणीयं च जनयित्वा तदीयो भवति पर्व्वतस्तद्वत्तया । यद्वा, रविरस्यास्तीति मतुपि 'रवेर्मन्तौ वक्तव्यम् ।' ६ । १ । १४ । इति सम्प्रसारणम् । 'संज्ञायाम् ।' ८ । २ । ११ । इति वत्वम् । सर्व्वस्य धनस्येशित्वात् रेवान् इन्द्रः भवतीति हि तस्य नाम तदीयो रैवतः पूर्व्ववत् तदीयत्वं द्रष्टव्यम् ॥" इति तत्र देवराजयज्वा ॥ * ॥ सोमलताविशेषः । यथा, सुश्रुते । ४ । २६ ।

"अभिष्टोमो रैवतश्च यथोक्त इति संज्ञितः ॥"

ऋषिविशेषः । यथा, महाभारते । २ । ५ । १२ ।

"नारदः सुमहातेजा ऋषिभिः संहितस्तदा ।
पारिजातेन राजेन्द्र रैवतेन च धीमता ॥"

धनवति, त्रि । यथा, ऋग्वेदे । ५ । ६० । ४ ।

"वरा इवेद्देवताती हिरण्ये-
रभिस्वभाभिर्मृन्नः पिपिन्ने ।"

"रैवतीतो धनवन्तः ।" इति तद्भाष्ये सायणः ॥)